

JUVENÁLIA: nyolc–kilenc–tíz

A Magyar műhely 2021.,
2022. és 2023. évi *Juvenália*
konferenciájának
anyagából

Szerkesztette:
Hajdu Ildikó, Kmetty Klaudia és Ráday Zsófia

Tartalomjegyzék

Előszó	7
Irodalom- és színháztudomány	
RÓZSÁS Ráhel Írisz	
Tükör által homályosan. Tükörhelyzetek és a tükör mint a szubjektum felbomlásának jelképe Cholnoky László műveiben	15
KMETTY Klaudia	
Az emlékezet narratíváját módosító történelemábrázolás Hugo von Hofmannsthal <i>Reitergeschichte</i> című novellájában	65
KŐHEGYI András	
Haszontalan utánzók vagy a jövő provokálói? Horváth János irodalomkoncepciójának megjelenése a <i>Négy kötet novella</i> , <i>A Nyugat magyartalanságairól</i> és az <i>Ignotus felolvasása a Nyugat magyartalanságairól</i> című írásokban	87
SÁNDOR Anna Viola	
A megértés korlátai. A modernista narráció vizsgálata Ottlik Géza <i>Iskola a határon</i> című regényében	103
HÜNLICH Emma	
Hatalom gyermeki nézőpontból. A rendszerkritika lehetőségfeltételei Bajor Andor <i>Gyermekei ájtatosság</i> című novellaciklusában	117

VARGA Borbála Kincső	
A transzcendens Te Tandori Dezső <i>Töredék Hamletnek</i> című kötetének <i>Egy part kövei</i> című ciklusában	135
SEBESTYÉN Kristóf	
A beatnyelv lehetséges változatai Jack Kerouac <i>Úton</i> című regényének magyar fordításában és Tolnai Ottó <i>Rovarház</i> című művében	155
BALÁZS Bálint Tibor	
Emlékezés a lángokra. A tűzmotívum és a sérelmekre való emlékezés Wajdi Mouawad <i>Futótűz</i> és Sophoklész <i>Antigoné</i> című drámáiban	173
BEKE Sára	
Abjekt tapasztalatok Terék Anna <i>Háttal a napnak</i> című kötetében	191

Nyelvtudomány

SZESZTAY Ajnácska	
Identitáskonstrukció a cserkész közösségekben	211
HELMRICH Márton Tamás	
Az MIP-től a MetaID-ig. Metaforaazonosító módszerek összehasonlítása politikai szövegek tükrében	229

KMETTY KLAUDIA

Az emlékezet narratíváját módosító
történelemábrázolás Hugo von Hofmannsthal
Reitergeschichte című novellájában*

I. BEVEZETÉS

„A *Reitergeschichte* nem történelmi novella a szó szoros értelmében, hanem egy be nem vallott tiltakozás a hivatalos történelemábrázolással szemben és a politikai szorongatottság szimptomája”¹ – Jacques Le Rider 1995-ben kiadott Hofmannsthal-monográfiájában a történelem semlegesítéséről² beszél a szerző *Reitergeschichte*³ című novellája kapcsán. A Hofmannsthal-szakirodalom

* A dolgozat a 2021–2022-es tanév őszi félévében az ELTE BTK HÖK Tudományos Ösztöndíj Pályázatának támogatásában részesült.

¹ „Die Reitergeschichte ist keine historische Novelle im engeren Sinn des Wortes, sondern eher ein uneingestandener Protest gegen die offizielle Geschichtsdarstellung und das Symptom eines politischen Unbehagens.” Jacques LE RIDER, „*Reitergeschichte*”, in Jacques LE RIDER, *Hugo von Hofmannsthal: Historismus und Moderne in der Literatur der Jahrhundertwende*, 59–100 (Wien–Köln–Weimar: Böhlau, 1997), 97.

² „Neutralisierung der Geschichte”. LE RIDER, „*Reitergeschichte*”, 97.

³ Hugo von HOFMANNSTHAL, „*Reitergeschichte*”, in Hugo von HOFMANNSTHAL,

a mű értelmezési lehetőségeinek vonatkozásában két rendezőelvet különített el: egyrésről a *Reitergeschichte* szubjektumközpontú olvasatát, amelyen át (a legtöbb esetben pszichológiai megközelítéssel) megmutatkoznak a *fin de siècle* kórtünetnek számító identitáskrízisei.⁴ Másrésről a novella kollektív, az adott kultúrát mint speciálisan osztrák jelentéskontinuumot vizsgáló történeti-politikai olvasata kínálkozik. Jelen tanulmány ez utóbbi utat követve kívánja továbbgondolni Le Rider megállapítását a *Reitergeschichte* történelemképével kapcsolatban, elsődleges célja, hogy bemutassa Hofmannsthal történelemábrázolását a műben, amelyben az emlékezet narratíváját módosító elbeszélői stratégia a szöveg fő szervezőelveként is értelmezhető.

A *Reitergeschichte* különleges helyzete a Monarchia emlékezte szempontjából Pierre Nora gondolatmenetével⁵ világítható meg. A novella a megjelenés időpontjában, értelmezésem szerint, a hivatalos történeti narratíva felülvizsgálatának igényével lép fel. A mai olvasó előtt azonban aligha válik felfejthetővé Hofmannsthal narratívamódosító emlékezetkonstrukciója, minthogy a Monarchia történetét az elmúlt százötven évben kanonizálódott szimbolikus jelrendszer révén ismerjük. A szerző a hiteltelenítő hatást pedig éppen e jelek felcserélésével, variálásával éri el.

Az elemzés során így elengedhetetlen az olyan (had)történeti és kultúrtörténeti források bevonása, amelyek Hofmannsthal korában az általános műveltség részét képezték. A hadtörténeti szempontrendszer érvényesítése mellett a Jürgen Link által kidolgozott

Sämtliche Werke: Erzählungen 1, Hrsg. Ellen RITTER, 39–48 (Berlin: S. Fischer Verlag, 1975).

⁴ Vö. Dietmar GOLTSCHNIGG, „Hofmannsthal's Reitergeschichte im sozial- und kulturgeschichtlichen Kontext der Wiener Moderne”, *Moderna språk* 102, 2. sz. (2008): 57–67, 66.

⁵ Vö. Pierre NORA, „Emlékezet és történelem között: A helyek problematikája”, in *Emlékezet és történelem között: Válogatott tanulmányok*, szerk. K. HORVÁTH Zsolt, 20–27 (Budapest: Napvilág Kiadó, 2010).

Kollektivsymbolik-módszertan⁶ felhasználásával kívánom megvilágítani a mű narratívamódosító eszköztárát.

2. CSÚSZTATÁSOK A DOMINÁNS EMLÉKEZETI NARRATÍVÁBAN

A novella megjelenésének körülményei jelentékenyek a vizsgált kontextus szempontjából. A *Neue Freie Presse*⁷ 1899. december 24-én, Ferenc József uralkodásának és az 1848-as forradalomnak az ötvenedik évfordulóját követő évben közli az elbeszélést, amely Radetzky itáliai hadjáratának emlékezetét állítja kétes megvilágításba. A cselekmény középpontjában a Monarchia domináns történelmi emlékezetében hangsúlyos Radetzky-hadjárat egy fiktív akciója áll: Az észak-itáliai hadszíntéren 1848 júliusában a Radetzky seregéhez tartozó Wallmoden-vértesek egy őrzárata sikeres összecsapásban vesz részt, majd a foglyoktól kicsalt hírek birtokában átvonul a védtelenül hagyott Milánó városán. Az e jelenetben főszereplővé lépő Anton Lerch strázsamester a városban viszontlátja egykori kedvesét, Vuicot. Milánón túl Lerch különleges zsákmány reményében elszakad a svadrontól, és egy nyomorúságos olasz falun kel át, melynek átellenében, egy hídon tulajdon mására ismer. A látomásos élményeket követően Lerch visszatalál a csapatához, amely időközben újabb ütközetbe bonyolódott. Egy fiatal olasz tiszttal meggyilkolásával különleges megjelenésű, vasderes vezetéklövet zsákmányol magának. Az összecsapás után felettese, Rofrano báró az újonnan szerzett lovak eleresztésére szólítja fel a svadront, mire Lerch „vadállati düh”⁸-vel a tekintetében passzív ellenszegülést

⁶ Jürgen LINK, *Elementare Literatur und generative Diskursanalyse* (München: Wilhelm Fink Verlag, 1983).

⁷ LE RIDER, „*Reitergeschichte*”, 89.

⁸ Hugo von HOFMANNSTHAL, „Lovastörténet,” in *Mai osztrák elbeszélők*, szerk. VAJDA György Mihály, 38–46 (Budapest, Európa Könyvkiadó, 1967), 45.

mutat. Rofrano hirtelen önkénnyel agyonlövi beosztottját, majd visszavezeti a svadront a főszerephez, immár vezetéklóvak nélkül.

„1848. július 22-én, reggel hat óra előtt, a Wallmoden-vértések egyik cirkáló őrzárata”⁹ sikeres katonai akcióval segít kilátásba helyezni Ausztria hatalmi státuszának helyreállítását az olasz tartományokban. Az osztrák történelmi emlékezet számára a Hofmannsthal-novellában felidézett dátum, amellyel az elbeszélés kezdetét veszi, Radetzky seregének jelentékeny custozzai győzelmét (1848. július 23–25.) konnotálja.

A novella elkülöníthető szimbólumcsoportjai közül a legtöbb jelentésréteget az őrzárat mint kollektív szimbólum¹⁰ gyűjti egybe. Az alakulat első bevetésének ábrázolásában a katonai terminológia dominál; a rendfokozatok, a katonai alakzatok, az alakulatok megnevezései és a katonai jelentést idéző nyelvezet, a földrajzi-időbeli pontosság kirajzolják azt a speciális diskurzust,¹¹ amely hitelt ad a svadron működésének. A Wallmoden-vértéseket a hivatalos diskurzusforma legitimáló ereje mellett a nemzeti emlékezet közismert és megcáfolhatatlan történelmi eseményei is támogatják.

Egészen más képet kapunk azonban a svadron működéséről, ha felfejtjük a speciális diskurzus szövetét. Hofmannsthal vértesei ugyanis a valóságban az itáliai felkelés egésze alatt Magyarországon állomásoztak. Továbbá az őrzárat megbízatása egy feltételezhetően a közelben lévő seregzöm zavartalan vonulásának biztosításában állna, ugyanakkor Colin J. Fewster rámutat arra, hogy a valóságban Milánó körzetétől 130 kilométerre tartózkodtak a legközelebbi csapatok, Custozzától keletre.¹² Radetzky győzelmének konnotációja maga

⁹ Uo., 38.

¹⁰ LINK, *Elementare Literatur...*, 50.

¹¹ Jürgen LINK, „Die Revolution im System der Kollektivsymbolik: Elemente einer Grammatik interdiskursiver Ereignisse”, *Aufklärung* 1, 2. sz. (1986): 5–23, 14.

¹² Vö. Colin J. FEWSTER, „The Onomastics of Order in Hofmannsthal’s *Reitergeschichte*”, *Seminar: A Journal of Germanic Studies* 38, 1. sz. (2002): 32–45, 33,

lehetetleníti el a svadron működését, a szövegvilágon belül azonban a tény, hogy a főszereg még Milánó környékén tartózkodik és rászorul az őrzőerő kiküldésére a főszereg biztosítása érdekében, kétségbe vonja annak a lehetőségét, hogy a *Reitergeschichte* mintegy előzménytörténete legyen az itáliai hadszíntéren aratott legjelentősebb diadalnak.

Fokozza a hiteltelen történelemábrázolás mint interpretációs lehetőség érvényét, ha feltárjuk az elbeszélés megjelenésének időpontjában közismertnek tekinthető katonai ismeretek teljes figyelmen kívül hagyását a *Reitergeschichte*-ben. Az első mondat egy vértesekből álló különítmény felderítő munkálatairól számol be, ennek a csoportnak a mozgása, akciói képezik meg a kollektív motivációknak azt a horizontját, amelyhez a főhős, Anton Lech strázsamester viszonyulhat. Hofmannsthal minden következetesség nélkül nevezi egy bekezdésen belül egyszer vérteseknek, majd dragonyosoknak a különítményt.¹³ Kedves Gyula megállapításai alapján azonban világossá válhat a mai olvasó előtt is, hogy a vértesek vagy akár a dragonyosok felderítő akcióban való szerepeltetése az alapvető katonai ismeretek teljes hiányát jelenti, vagy pedig szándékolt csúsztatást feltételez.¹⁴ Utóbbi

35; URBÁN Aladár, „A magyarországi osztrák hadszervezet és a hazánkban állomásozó katonaság 1848 áprilisában”, *Hadtörténeti Közlemények* 10, 2. sz. (1963): 145–169, 166.

¹³ A hadtörténeti kutatások ismételt bevonásával látható, hogy a Wallmoden-vértesezredet 1867 után keresztelték át dragonyosezreddé. Vö. FEWSTER, „The Onomastics of Order...”, 35.

¹⁴ A vértesek és a dragonyosok a császári-királyi hadseregben az ún. nehézlovassághoz tartoztak. Felszerelésük és fegyverzetük miatt csatadöntésre, az ellenség vonalainak egyetlen rohammal való átszakítására alkalmazták őket. A magasfokú mobilitást igénylő feladatokat a könnyűlovasság látta el, a feladatkörök keveredése csupán abban a helyzetben fordult elő, ha egy hadszíntéren a hadsereg hiányt szenvedett valamely csapatnemben. Ez az eset azonban nem forgott fenn az elbeszélés időtartama alatt az olasz hadszíntéren. Vö. DEÁK István, *Volt egyszer egy tisztikar* (Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 1993), 47; KEDVES Gyula, „Huszárok a szabadságharcban: »Óh huszár, huszár! Te vagy a magyar szeme fénye«”, *Rubicon*

értelmezési lehetőséget támasztják alá a biografikus tények, minthogy Hofmannsthal katonai pályafutásának egy részét a Wallmoden-ezred jogutódjában töltötte, így tisztában kellett lennie az ezred 1848-as működésével.¹⁵ Hofmannsthal elbeszélője értelmezhető megbízhatatlan elbeszélőként,¹⁶ amennyiben az olvasói elvárást – ha a kor katonai ismereteinek eltorzítása felismeretlen marad – egészen a történet erőszakos és indokolatlannak tűnő befejezéséig kielégíti; ott azonban kétségek közt hagyja a befogadót.

Hofmannsthal a novellában a speciális katonai diskurzus elemeit használja a rögzült narratíva előhívására, ugyanakkor ezen elemek felcserélésével hitelteleníti a domináns emlékezetpolitikát. Ám nem csak ezzel az eljárással él: a militáris terminológia egyes elemei a szövegben elfoglalt helyük által maguk bontják meg a hivatalos emlékezetet. A novella nyitómondata az őrző főszeregtől való elszakadásáról tudósít, míg az utolsó mondat a sikeres visszakapcsolódásról. A speciális funkcióval ellátott különítmény a szövegben metonimikus kapcsolatba hozható a Radetzky-féle győztes hadsereggel, így kicsiben képezi le annak tevékenységét, mintegy a helyébe áll, hogy a történelem fonala meg ne szakadjon, amíg visszacsatlakozhatunk a birodalom szempontjából is sorsdöntő események előhívásához. Így azonban a dicsőséges hadjárat összes sikere a módosított emlékezet tükrében relativizálódik. A svadron pedig kollektív szimbólumként a hamis, létében megingatott, funkciójában alkalmatlan jellemzőivel együtt közvetlenül rávetül a Habsburg hatalomra.

Az ellenségről alkotott kép ugyancsak a speciális katonai diskurzus keretei közt konstruálódik meg. Ugyanakkor Volker O. Durr rámutat arra, hogyan jelenik meg ezen belül a '48-as forradalmak

31, 3. sz. (2021): 44–55, 46.

¹⁵ Vö. Colin J. FEWSTER, „Hugo von Hofmannsthal and the Cavalry”, *Seminar: A Journal of Germanic Studies* 32, 2. sz. (1996): 115–128, 115.

¹⁶ Wayne C. BOOTH, *The Rhetoric of Fiction* (Chicago–London: The University of Chicago Press, 1983), 158–159.

érdekrendszer, ezáltal Ausztria veszélyeztetettsége az első jelenet seregszemléjében. A kettős törekvés, amely az itáliai felkelés gyújtópontjának bizonyult – nevezetesen a nemzeti függetlenedés és az arisztokratikus vezetői réteg viaszorítása – az olasz társadalom legnagyobb részét mozgásba hozta. A pisai diákság, a pápai légión, Manara szervezett lombardiai fegyveresei és a nápolyi szabadcsapatok felvázolják Itália társadalmi-geográfiai tablójának csaknem egészét. Velük szemben áll a nemzetiségében sokszínű osztrák hadsereg, amely már magában hordozza a széthúzás lehetőségét, élén a túlnyomó többségében arisztokrata tisztikarral.¹⁷ A Habsburg érdekrendszert megtestesítő lovaskapitány, Rofrano báró, olasz hangzású névvel, Wotrubek őrzetű, szláv származást feltételező családnévvél mintha az osztrák egység definiálásában akasztaná meg az olvasót.

Hofmannsthal ellenségábrázolása a nyelv szintjén is merőben eltér a prototipikus ellenségképtől. Az olasz felkelők „jólnevelt és csinos, fehér kezű, félhosszú hajú fiatal emberek”, „eleven és teremtő nemzeti identitást”¹⁸ testesítenek meg. Az osztrákok oldalán pedig a „reakciós” olasz, Rofrano vezeti a svadront a felkelők ellen.¹⁹

A kapitány alakjával és különösen a nevének jelentésszerűségével érdemes behatóbban foglalkoznunk. A korabeli bécsi olvasó számára a Rofrano név elsődleges konnotációja a később Palais Auerspergre átnevezett Palais Rofrano, a névadó család fővárosi palotája. A kollektív emlékezetben a nápolyi gyökerű Rofrano család a Habsburg lojalitás példás megtestesítőjeként szerepel az uralkodóház fénykorából, a 18. századból, habár 1848-ra már nem maradtak fenn utódai.²⁰

¹⁷ Vö. Volker O. DURR, „Der Tod des Wachtmeisters Anton Lerch und die Revolution von 1848: Zu Hofmannsthals *Reitergeschichte*”, *The German Quarterly* 45, 1. sz. (1972): 33–46, 35.

¹⁸ HOFMANNSTHAL, „Lovastörténet”, 38.

¹⁹ LE RIDER, „*Reitergeschichte*”, 94.

²⁰ Vö. Colin J. FEWSTER, „Hofmannsthal's *Reitergeschichte*: Baron Rofrano and the Anxieties of a Writer”, *Seminar: A Journal of Germanic Studies* 32, 4. sz. (1996): 293–305, 294. A Palais Rofrano Pierre Nora gondolatrendszer alapján

Továbbá a kapitánynak a cselekmény folyamán egyszer sem jelenik meg a katonai szolgálattól független cselekedete. Rofrano teljesen azonosul a hatalommal, amelyet képvisel, ezáltal elsődleges feladata csapatának megőrzése a demoralizálódástól.

Az első jelenetben a svadron az olasz szabadcsapatokkal való összeütközései során zsákmányul ejt egy könnyű tarackot az azt húzó igáslovakkal együtt, továbbá jelentékeny számú fogolyra tesz szert. A „zsákmány” szimbólumának jelentéseltolódása a novella egészében végigkövethető. Amíg Anton Lerch a csapattest szerves részeként működik közre az akciókban, addig a „zsákmány” szimbóluma sem válik el a kollektív érdekektől. Az őrző közös zsákmánya a csapat biztonságos egyben tartását, illetve további katonai sikereket tesz lehetővé, és a zárt egységben folyó hadműveletek során nincs lehetőség egyéni vállalkozásokra. A zsákmány szimbólumkörében értelmezhető az az információ is, mely szerint a svadron fenyegettetés nélkül átvonulhat a védtelenül hagyott Milánó városán.

A svadron reggeli zsákmányejtésével kapcsolatban jelentékeny szempontot jelent a hadászati szempontok bevonása. Egy könnyű tarack birtoklása látszólag előnyös pozícióba juttatja az egységet az ellenséggel szemben. A löveg azonban egy lovasokból álló alakulatban, tüzérek híján kiaknázhatatlan erőforrásnak bizonyul, ráadásul nehézkes mozgatása lassítja az előrenyomulást. Carl V. Hansen rámutat arra, hogy a tarack szerepe ebben az esetben a svadron magabiztosságának megtámogatásában áll, amely már az ágyú jelenlétét is biztosítéknak érezheti egy esetleges összecsapás sikeres végkimeneteléhez.²¹

A milánói átvonulás elbeszélésekor Hofmannsthal ismét módosít

a Habsburg uralom fénykorának kollektív emlékezhelyeként is értelmezhető. Vö. NORA, „Emlékezet és történelem között...”, 13, 18, 27.

²¹ Vö. Carl V. HANSEN, „The Death of First Sergeant Anton Lerch in Hofmannsthal's *Reitergeschichte*: A Military Analysis”, *Modern Austrian Literature* 13, 2. sz. (1980): 17–26, 19.

a birodalmi emlékezet narratíváján. A létében megkérdőjelezett svadron propagandisztikusan ábrázolt felvonulása is kétségbe vonódik az által a tény által, hogy a város csupán 1848. március 21–24. között állt védtelenül.²² Milánó lesz az őrjáráttal szemben álló szimbólumcsoport centruma, a kollektív emlékezettel szemben azonban a novellában más jelentéskör társul hozzá.

A valóságban Milánó az itáliai forradalom kirobbanásának színhelye volt, tehát az ausztriai egység felbontására törő érdekek szimbóluma. Lombardia fővárosaként „nagy” jelzője a katonai zsargon szerint a politikai jelentőségét²³ húzza alá mint a felkelésben érintett területek anyagi és ideológiai erőforrását. Hofmannsthal őrjárata mégsem talál ellenséges fogadtatásra a városban, minthogy a szerző ide tömörítette a Habsburg érdekrendszer megmaradt olasz szimpatizánsait,²⁴ az arisztokrata világpolgárokat, ezáltal mintegy a kezére adja a várost egy maroknyi osztrák csapatnak. A legszembetűnőbb példa erre Lerch egykori szeretője, a horvát származású Vuic, akinek előéletét és lakhelyét részletesen megismerve arra következtethetünk, hogy előkelő társadalmi közegben mozog.

A hatalmi struktúra aláaknázottságának a szövegvilágon belüli felfejtethelességét bizonyítja, hogy Anton Lerch strázsamester fokozatos demilitarizálódása e tény felismerése nélkül, ettől függetlenül megy végbe. Az őrjárat sikeres bevetése közben Lerch nem mutatkozik meg mint önálló szubjektum. Az első alkalom, amikor az egységtől függetlenül cselekszik, a Milánón való átvonulás során adódik: Lerch a hajdani bécsi szeretőjét véli felismerni az egyik ablakban, mire zavarkeltés nélkül kiválik a menetoszlopból, hogy lova sánta lépteinek

²² Vö. LE RIDER, „*Reitergeschichte*”, 90.

²³ Vö. Wolfgang UNOLD, „Die Interpretation der *Reitergeschichte* Hugo von Hofmannsthal als Rittmeistergeschichte und deren Bezüge zu den Thematisierungen von Krieg im Gesamtwerk des Authors”, mesterszakos szakdolgozat (Heidelberg: Universität Heidelberg, Fach Deutsche Philologie, 2011).

²⁴ Vö. DURR, „Der Tod des Wachtmeisters Anton Lerch...”, 35–36.

okáról megbizonyosodjon. Az első önálló cselekedete tehát a csapatától való eltávolodás, mégpedig különösebb fennakadást sem okozva. Ez a jelenet előrevetíti a Lerch tragikus halálát követő pillanatokkat,²⁵ a veszélyeztető elem megszűntét követő egységes visszacsatlakozást a századhoz.

Vuic egykor egy horvát számvevőségi altiszt felesége volt, így társadalmi állását tekintve az osztrák altiszt Lerchhel megegyező státuszt képvisel. Ugyanakkor a jelen történelmi helyzetben Lerch kettős értelemben is domináns pozíciót vesz fel a nővel szemben: egyrészt mint az Észak-Itália felett álló Ausztria hatalmának képviselője, másrészt mint férfi.²⁶

Érdemes felfigyelnünk az erőviszonyok játékára a két fél között: „Az előtte álló nő azonban úgy mosolygott rá, olyan félig hízogó, szláv módon, hogy vére erős nyakába s szemébe tódult; az asszony *kissé mesterkélt modora*, ahogy beszélt vele, reggeli pongyolája meg a szoba berendezése is elbátortalanította.”²⁷ A hatalom kontrolláló funkciója a katonák szexuális szükségleteinek represszióját követeli, hogy a fennálló uralom megszilárdítása érdekében félreszorítsa az energiapazarlás és a helytelen magatartásformák minden nemét.²⁸ Azonban egy sikeres katonai akciót követően a hatalom illusztrálásának

²⁵ Vö. Thomas NEHRICH, „Die Insubordinationen des Wachtmeisters Lerch: Zum Konflikt zwischen Ökonomie und Militär in Hofmannsthals *Reitergeschichte*”, *Hofmannsthal Jahrbuch* 18, (2010): 143–170, 151.

²⁶ Vö. Simona MOTI, „Between Political Engagement and Political Unconscious: Hugo von Hofmannsthal and the Slavic East”, in *German Literature as World Literature*, ed. Thomas Oliver BEEBEE (London – New York: Bloomsbury Academic, 2015).

²⁷ HOFMANNSTHAL, „Lovastörténet”, 40. [Kiemelés tőlem, K. K.] „Die Dastehende aber lächelte ihn in einer halb geschmeichelten slawischen Weise an, die ihm das Blut in den starken Hals und unter die Augen trieb, während eine gewisse gezielte Manier, mit der sie ihn anredete, sowie auch der Morgenanzug und die Zimmereinrichtung ihn einschüchterten.” HOFMANNSTHAL, „Reitergeschichte”, 41.

²⁸ Vö. Michel FOUCAULT, *A szexualitás története*, ford. ÁDÁM Péter, ALBERT Sándor, SZÁNTÓ István, SOMLYÓ Bálint és SUJTÓ László, 4 köt. (Budapest: Atlantisz Könyvkiadó, 1996–2021), 1:14.

legitim módjává léphet elő az erőszakos közeledés a lakosság felé, akár fosztogatásról, akár szexuális erőszakról legyen szó. Visszajutottunk a „zsákmány” szimbólumáig, immár új fénytörésben.

Lerch a megkívánt életformába mint egy kvártélyba kíván belehelyezkedni, a nőt és a polgári kényelmet, a magántulajdonnal rendelkezés széleskörű lehetőségeit mint zsákmányt, mint felélendő idegen vagyont kezeli, a megszülető ösztönös vágyat pedig parancsszerű formában fogalmazza meg: „Vuic, [...] egy hét múlva bevonulunk, és akkor ez lesz a szállásom.”²⁹ Lerch zsákmányról alkotott elképzelései tehát ellenkeznek a svadron biztonságát és ütőképességét biztosító elsődleges zsákmányfogalmával.

Vuic élettere, amelybe Lerch bepillantást nyer, szintén módosít a „zsákmány” szimbólum jelentéskörén:

[K]erti ablakos, világos szoba; a strázsamester még egypár cserép bazsalikomot és piros muskátlit is látott, aztán egy mahagóniszekrényt és egy mitológiai szoborcsoportot porcelánból; éles szeme ugyanakkor az egyik pillértükörben azt is észrevette, hogy a szoba tulsó falát teljesen betölti egy nagy fehér ágymeg egy tapétaajtó; ezen az ajtón át épp abban a pillanatban húzódott vissza egy testes, simára borotvált, idősebb férfi.³⁰

A szoba berendezése, a márványszobor, a mahagónibútorok Vuic tényleges társadalmi állásánál fényűzőbb környezetet implikálnak. A borotvált férfi és Lerch nézőpontjából a belső teret teljesen kitöltő

²⁹ HOFMANNSTHAL, „Lovastörténet”, 40. „Vuic, [...] in acht Tagen rücken wir ein, und dann wird das da mein Quartier.” HOFMANNSTHAL, „Reitergeschichte”, 42.

³⁰ HOFMANNSTHAL, „Lovastörténet”, 40. „[E]in helles Zimmer mit Gartenfenstern, worauf ein paar Töpfchen Basilikum und rote Pelargonien, ferner mit einem Mahagonischränk und einer mythologischen Gruppe aus Biskuit dem Wachtmeister sich zeigte, während seinem scharfen Blick noch gleichzeitig in einem Pfeilerspiegel die Gegenwand des Zimmers sich verriet, ausgefüllt von einem großen weißen Bette und einer Tapetetür, durch welche sich ein beleibter, vollständig rasierter älterer Mann im Augenblicke zurückzog.” HOFMANNSTHAL, „Reitergeschichte”, 41.

ágy összekapcsolódva Vuic hangsúlyozott nőiességével együttesen testesítik meg az arisztokrata életforma öncélú élvezeteinek terét. Lerch ebben a térben látja viszont magát a pillértükörben, és „egyre jobban beleélte magát a mahagónibútoros és bazsalikomcserepes szobába, s egyúttal valami olyan civil légkörbe, amelyen azért mégis átcsillan a háború: a kényelem és a szolgálati viszony nélküli kellemes erőszak légkörébe [...]. S ebben talán még a szép, széles ágynál és Vuic finom fehér bőrénél is jelentősebb szerepe volt annak a borotvált, testes férfinak”.³¹

A nővel szembeni dominanciáját a katonai státusza legitimálja, a menetoszlopba visszahelyezkedve azonban ismét az alávetett szerepkör szabályai vonatkoznak rá, elsősorban Rofrano báróval szemben. Vuic háza tehát annak az arisztokrata életformának a helyszíne, amelyben a felettese is otthonosan mozog. Lerch zsákmányfogalmában így itt egyfajta térbeli okkupáció igénye bomlik ki, amelyben Rofrano életmódjának imitálásával kiegyenlítődhét a rangbéli alávetettség. Lerch e térben látja összeegyeztethetőnek a civil és a katonai életforma előnyeit. Ebben áll a borotvált férfi jelentősége, aki elsődlegesen a strázsamester riválisaként helyezkedik szerepbe a novellában, Lerch idealizált terében azonban éppen ő tehermentesítené az érzelmi energiabefektetéstől egy szerelmi háromszögben.³²

Az eseménytelenül elteltő délután során Lerch ismét függetleníti magát a csapattól, ezúttal azonban radikálisabb módon. Az egységtől

³¹ HOFMANNSTHAL, „Lovastörténet”, 41. „[L]ebte sich der Wachtmeister immer mehr in das Zimmer mit den Mahagonimöbeln und den Basilikumtöpfen hinein und zugleich in eine Zivilatmosphäre, durch welche doch das Kriegsmäßige durchschimmerte, eine Atmosphäre von Behaglichkeit und angenehmer Gewalttätigkeit ohne Dienstverhältnis [...]. Der rasierte, beleibte Mann, [...] spielte darin eine bedeutende Rolle, fast mehr noch als das schöne breite Bett und die feine weiße Haut der Vuic.” HOFMANNSTHAL, „Reitergeschichte”, 42.

³² Vö. CSÚRI Károly, „Zur Interpretation der *Reitergeschichte*”, in CSÚRI Károly, *Die frühen Erzählungen Hugo von Hofmannsthal: Eine generativ-poetische Untersuchung*, 47–58 (Kronberg im Taunus: Scriptor Verlag, 1978), 54.

elszakadva két közlegénnyel, majd egymagában vág neki a környező vidéknek annak reményében, hogy „legalábbis egy ellenséges tábornokon üt rajta, akinek kis létszámú a kísérete, vagy másképp jut valami egészen rendkívüli zsákmányhoz”.³³ Több szempontból jelentős ez a szöveghely. Elsősorban ismét módosulni látjuk a „zsákmány” szimbólumát Lerch viszonylatában. Egy ellenséges tábornokon való rajtaütés vagy a katonai kiválóság más manifesztációja háborús helyzetben együtt járt a gyors előléptetés lehetőségével.³⁴ Tekintve, hogy Lerch altiszt, a „rendkívüli zsákmány” tehát már nem a felettes imitációját, hanem egyenesen a rangbéli egyenjogúsítást implikálja.³⁵ Másrésről a strázsamester fegyelmezetlen önkénye figyelemre méltó a novella zárlatának értelmezése szempontjából is.

Az ellenséges falu, amelybe Lerch immár egyedül érkezik, földrajzi szempontból ellentétben áll az eddig elbeszélt cselekményterekkel. Míg korábban akár egy térképen is követhető útvonalon haladt, az elbeszélés e pontján ködbbe vész a strázsamester nyoma.³⁶ Ugyan a Habsburg Birodalom itáliai tartományában járunk, a falu mégis a perifériális területek sztereotipikus jellemzőit ölti magára.³⁷ Rolf Tarot megállapítása alapján, miszerint a jelenetben Hofmannsthal lemond a belső történéseket kifejező igék használatáról, Mollenhauser a halálfalu megjelenítésének funkcióját nem Lerch identitásváltásaként,

³³ HOFMANNSTHAL, „Lovastörténet”, 41.

³⁴ Az 1848-as itáliai felkelést, mint minden más háborús helyzetet, „égi mannának” tekintett a tisztikar az 1815-ben kötött európai békék után, amelyek következtében megrekedtek a tiszti előléptetések. Vö. DEÁK, *Volt egyszer egy tisztikar*, 210.

³⁵ „A katonatiszti rang pedig önmagában véve úrrá és párbajképessé avatta viselőjét.” Lerch altisztként tehát egy esetleges előléptetés esetén ezeket a kiváltságokat valóban egyenjogúsításként élheti meg. HAJDU Tibor, *Tisztikar és középosztály: Ferenc József magyar tisztjei*, História Könyvtár (Budapest: MTA Történettudományi Intézete, 1999), 227.

³⁶ Vö. Richard ALEWYN, „Zwei Novellen”, in Richard ALEWYN, *Über Hugo von Hofmannsthal*, 78–95 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1967), 84.

³⁷ Vö. MOTI, *Between Political Engagement...*, 78.

a katonai önmeghatározásból való kiugrásként értelmezi, hanem „az erőszak valóságos szférájának” elbeszéléseként.³⁸ Elvárásai a zsákmányszerzéssel kapcsolatban nem teljesülnek, álmodozásaiból pedig csupán a militáris jellemzők, az erőszak, a nyomor, a megmaradásért való küzdelem realizálódnak.

Lerch látomásszerű élményei mind a nyelv, mind pedig a szimbólumok szintjén a strázsamester erőszakos halálát vetítik előre. A csontját „pokoli odaadással” elkaparni igyekvő szuka képe, egyaránt evokálja Lerch milánói benyomásait a polgári szféráról, az önzőn magának áhított hadi sikert és a „tompá kutyaalázat”-ot a szemében közvetlenül a lelövetése előtt.³⁹ A vágóhídra vezetett tehén megtorpanása a leölése előtt pedig felidézi a helyzetet, ahogyan Lerch zsákmányul ejti a különleges megjelenésű vasderes vezetéklövet,⁴⁰ amely végül halálának közvetett okozója lesz. Emellett a vágóhíd mint a háború szimbóluma Lerch egyéni történetének végkimenetelét a militáris szféra egészére terjeszti ki.

Ugyanakkor Lerch története mégsem működik parabolikusan, nem olvasztja magába minden rebellis katona történetét. Lerch „esete” kellően különleges eset ahhoz, hogy „iróniájával”⁴¹ visszahasson a történelmi emlékezetre. Hofmannsthal Lerch esetével a történelmet történetté alacsonyítja.

Az alakmás-jelenetben tükrözött viszonyok bonyolult egymásra vetülésében tárul fel Lerch szerepbe helyezkedéseinek kapcsolata. Tulajdonképpen Lerch a *Doppelgänger* által maga lesz az alakmása azoknak a szereplőknek, akiknek a szerepét magára vette a cselekmény során. A jelenet során hangsúlyos helyzetbe kerül a tükörmotívum. Lerch Vuic házának tükreben egyaránt láthatta saját magát a civil

³⁸ Peter MOLLENHAUSER, „Wahrnehmung und Wirklichkeitsbewusstsein in Hofmannsthals *Reitergeschichte*”, *The German Quarterly* 50, 3. sz. (1977): 283–297, 291.

³⁹ HOFMANNSTHAL, „Lovastörténet”, 42, 45.

⁴⁰ Vö. DURR, „Der tod des Wachtmeisters Anton Lerch...”, 42.

⁴¹ Theodore Fiedlert idézi LE RIDER, „*Reitergeschichte*”, 70.

létszférán belül, illetve a tükörben bukkant fel vele együtt a borotvált férfi is. Ugyanakkor a *Doppelgänger* magába olvasztja az olasz tiszti alakját is, akinek a szerepét kétszeresen is átveszi az őrmester azáltal, hogy a vasderes tulajdonjogát sajátítja ki tőle, illetve a hirtelen és erőszakos halálában is osztozik.⁴² Az alakmás pedig maga is tükrözi Lerch mozdulatait. A *Doppelgänger* jelentéskontinuuma felett áll azonban Rofrano, aki nem szerepelhet a felsorolásban, mert bár Lerch vágyai és cselekedetei az alá-fölérendeltségi viszony kiegyenlítését célozzák, ezek a törekvések kudarcba fulladnak.

A jelenést követően Lerch visszatál az ismét ütközetbe bocsátkozott őrzáráthoz. Az olasz tiszti meggyilkolásával szert tesz a „rendkívüli zsákmány”-ra, a vasderes vezetéklorára. A cselekmény során ebben a jelenetben figyelhető meg legszembetűnőbb módon a ló szimbólumának jelentéscsúszása. Lerch saját lova, „a barna”, a cselekmény egésze alatt funkcionális szereppel bír, párhuzamba kerül a katonai kelléktár más eszközeivel. Az ellenséges falun való áthaladás során Lerch pisztolya csődöt mond, lova pedig rendellenesen zihál, léperei elnehezülnek. A „barna” jelentősége abban áll, hogy biztosítsa a strázsamester mobilitását, lovaskatonaként pedig ütőképességét az ellenséges lovassággal és fölényét a gyalogsággal szemben.

A vasderes azonban ezen funkciók betöltésének egyikére sem alkalmas. Birtoklása éppen a barna miatt válik feleslegessé. Ugyanakkor Lerch büszkeségérzetét a birtoklása felett különleges megjelenésével vívja ki: „[a vasderes] fölszegett fejjel, táncosan lépdelt, fiatal, szép és hiú ló módjára.”⁴³ A vezetékloró esztétikai páratlansága a két állat közti megkülönböztetésben is kihangsúlyozódik; Lerch egy hétköznapi és kizárólag praktikus funkciókat betöltő tulajdon mellett nyert egy, a katonai felhasználhatóság szempontjából felesleges, ámde egyedi értéket.

⁴² Vö. Françoise MELTZER, „Reiter- (Writer- Reader-) Geschichte”, *Monatshefte* 77, 1. sz. (1985): 38–46, 43.

⁴³ HOFMANNSTHAL, „Lovastörténet”, 44.

Amint fentebb utaltam rá, a vasderes lesz a zsákmányszimbólum jelentéseltolódásának végpontja. Az önmagáért, pusztá szépségéért birtokolt vezetéklő a militáris szféra értékrendjében a civil életforma fényűzése lesz, amelynek a svadronban való megtelepedése ellen Rofrano hivatott lépéseket tenni.

Az összeütközést követő, propagandisztikus csataképfestményre emlékeztető jelenet⁴⁴ megbontja a novella kezdetének speciális, katonai diskurzust felépítő nyelvezetét. A *Reitergeschichte* struktúrája alapvetően bináris oppozíciókra épül:⁴⁵ Milánó katonai szempontú jelentőségével szemben áll a falu minden várakozást alulmúló nyomorúsága, a reggeli ütközetben szerzett zsákmányról a svadron önként mond le a délutáni összecsapás után.

A katonai zsargon felbomlása azonban alapjaiban rendíti meg az általa megképzett atmoszférát és a köztes diskurzus⁴⁶ irányába mozdítja a novella nyelvezetét:

A sűrű párák közt lenyugvó nap hatalmas, rőt sugárözönbe vonta a legelőt. Úgy rémlett, mintha még olyan helyeken is tócsákban állna a vér, ahol patanyom sem látszott. Vörös visszfény csillant a fehér egyenruhákon, nevető arcokon, szikrázott, izzott a sok vért és cifra nyeregtakaró, s a legjobban: három kis fügefafa – a lovasok nevetve törölték puha leveleikbe vértől csorgó szablyáikat.⁴⁷

⁴⁴ Vö. LE RIDER, „*Reitergeschichte*”, 73.

⁴⁵ Vö. CSÚRI, „Zur Interpretation der *Reitergeschichte*”, 48.

⁴⁶ LINK, *Elementare Literatur...*, 16–17.

⁴⁷ HOFMANNSTHAL, „Lovastörténet”, 44. „[W]arf die in schwerem Dunst untergehende Sonne eine ungeheure Röte über die Hutweide. Auch an solchen Stellen, wo gar keine Hufspuren waren, schienen ganze Lachen von Blut zu stehen. Ein roter Widerschein lag auf den weißen Uniformen und den lachenden Gesichtern, die Kürasse und Schabracken funkelten und glühten, und am stärksten drei kleine Feigenbäume, an deren weichen Blättern die Reiter lachend die Blutrinnen ihrer Säbel abgewischt hatten.” HOFMANNSTHAL, „*Reitergeschichte*”, 46.

A domináló piros szín, a vérből nevetve kimosakodó katonák prototipikus módon képezik meg egy győztes kimenetelű ütközet képét, a militáris elemek kirekesztő sorjázása feloldódik az archetipikus katona délceg alakjának ábrázolásában, akinek vértől csöpögő szablya és ennek ellenére vakítóan fehér egyenruhája válnak az ismertetőjegyeivé, szemben az eddig azonosító funkcióval bíró rendfokozattal és csapatnemmel.

Rofrano báró önkényes és erőszakos leszámolója az őrmesterrel sokak által vitatott pontja a *Reitergeschichte*-nek. A végkifejlet értelmezésének általánosan követett irányai a bevezetőben felrajzolt megközelítésmódokat követik. A tanulmány korábban meghatározott keretei között megkísérlem kimutatni e két értelmezési út összebékíthetőségét, és megtámogatni a kapitány látszólag ésszerűtlen eljárásának realitását.

Rofrano az összeütközést követően kiadja a parancsot a reggel szerzett löveg elsüllyesztésére és az igáslovak elcsapására. A svadron – a korábbiak alapján teljesen hiteltelen – feladata őrjáratként a biztonságos visszakapcsolódás a főszereghöz és a megszerzett információk átadása. Ennek érdekében a csapatnak mindentől meg kell szabadulnia, ami a mobilitásában gátolhatná;⁴⁸ az utolsó összecsapásban szerzett kilenc tartalékló pedig szintén ilyen gátló tényező lehet.

Érdemes figyelni a halvány rezdülések párbeszédére beosztott és felettes között:

[A] strázsamesterre szegezte fátyolos tekintetét; az mozdulatlanul ült előtte nyergében, és mereven a szemébe nézett. Anton Lerch merev, kitartó tekintetében – amelyben csak néha-néha lángolt föl, majd újra kihunyt valami tompa kutyaalázat – [...] lelkének eddig teljesen ismeretlen mélységéből vadállati düh gomolygott fel ez ellen az ember ellen, itt, előtte, aki el akarta venni tőle a lovat.⁴⁹

⁴⁸ Vö. HANSEN, „The Death of First Sergeant Anton Lerch...”, 23.

⁴⁹ HOFMANNSTHAL, „Lovastörténet”, 45. „[H]eftete er seinen verschleierten Blick auf den Wachtmeister, der regungslos von ihm in Sattel saß und ihm starr ins

A szöveg csak következtetni enged arra, mi játszódott le a jelenet során Rofranóban. Az azonban, „hogyan vajon valami ilyesmi ment-e végbe” benne, illetve „úgy érezte, a néma parancsmegtagadás e pillanatában válságos helyzetek növekvő veszélye sűrűsödik össze”,⁵⁰ egymástól nem teljesen elválasztható motivációk. Egy tartalékló birtoklása a katona szempontjából előnyökkel jár, adott esetben életmentő jelentősége is lehet. Rofrano azonban a „válságos helyzetek” sűrűsödésének centrumát abban látja, amit a vasderes Lerch számára képvisel. A tisztnek ugyanis nincsen személyes presztízse és vagyona, magántulajdona korlátozott; tekintéllyel pedig az a kollektív presztízst ruházza fel, amit a hadsereg képvisel.⁵¹

Lerch ragaszkodása a vasdereshez arra enged következtetni, hogy felismerte a civil értelemben vett értéket, a magántulajdon értékét a lóban, amellyel megalapozhatja a személyes presztízst. Lerch törekvése, hogy a hadsereg hierarchiáján belül oldja fel alárendelt viszonyát Rofranóval, végül a militáris szférán kívül válik lehetővé. A kapitány így a hadsereg kollektív presztízse által elfoglalt helyét és egyúttal a többi beosztottját is „válságos helyzet”-ben láthatja, hiszen „a győztesek, szívük mélyén arra vágytak, hogy nyílt hadrendben újabb ellenségre támadhassanak, közibük vágthassanak, és újabb lovakat zsákmányolhassanak”.⁵²

A speciális katonai diskurzus elmozdulása a köztes diskurzus felé szintén megtámogatja Lerch ösztönös ragaszkodása mögött azt a még nem tudatosult felismerést, amely végsősoron szétzilálhatja a svadron egységét. Azáltal pedig, hogy Rofrano „mesterkéltséggel mozdulattal”

Gesicht sah. Während Anton Lerchs starr aushaltender Blick, in dem nur dann und wann etwas Gedrücktes, Hündisches aufflackerte und wieder verschwand [...] und aus einer ihm selbst völlig unbekannten Tiefe seines Innern stieg ein bestialischer Zorn gegen den Menschen da vor ihm auf, der ihm das Pferd wegnehmen wollte”. HOFMANNSTHAL, „Reitergeschichte”, 47.

⁵⁰ HOFMANNSTHAL, „Lovastörténet”, 45.

⁵¹ Vö. HAJDU, *Tisztikar és középosztály...*, 253.

⁵² HOFMANNSTHAL, „Lovastörténet”, 45.

leadott lövése Vuic „mesterként modorát”⁵³ idézi vissza, Lerch tulajdonképpen az identitásváltása következtében, a civil világ ítélete által esik el.⁵⁴

Mindezekhez hozzájárulnak Lerch engedetlen magánakciói is, mint a falu önkényes feltérképezése. Rofrano cselekedetét tehát több okból is indokoltá teszik az őrmester identitászavarának⁵⁵ nyilvánulásai. A hadsereg háborús helyzetben alkalmazott protokollja pedig legitimálja a veszélyeztető elem eltávolítását az egységből.⁵⁶

A kivégzést követően a kapitány „nyugodtan megindíthatta századát”,⁵⁷ végsősoron veszteség nélkül. Míg a reggeli összecsapásban a „lovasszázadnak egy embere pusztult el”, a délutáni ütközet során „a svadron egy embert sem veszített”.⁵⁸ A délelőtti és délutáni ütközetek vesztesége kiegyenlítődik, mindazonáltal a leltár nem változik, minthogy Lerch nem számít a szó szoros értelmében veszteségnek: Amellett, hogy nem az ellenség keze által veszett oda, hanem a tulajdon felettese lőtte le egy győztes összecsapást követően, demoralizáló attitűdje megszűnt veszélyeztetni a csapat egységét.⁵⁹

Rofrano egyéni és kollektív érdekek szempontjából is indokolt cselekedete hiteles pontnak tűnhet a novella szövetében, hiszen eredményesen látszik képviselni a tisztai „rendet” és a Habsburg hatalmat. Természetesen a kapitány szerepe is áldozatul esik annak a narratívamódosító eljárásnak, amelyet Hofmannsthal végigvezetett a szövegen, így a kapitány eredményessége is kétes fénytörésbe kerül. A novella utolsó mondatai azonban megfosztják a kapitányt ettől a kétes fényű elismeréstől is: „Még el sem terült a földön, az

⁵³ Uo., 45, 40.

⁵⁴ Vö. CSÚRI, „Zur Interpretation der *Reitergeschichte*”, 63.

⁵⁵ Vö. LE RIDER, „*Reitergeschichte*”, 81.

⁵⁶ Uo., 91.

⁵⁷ HOFMANNSTHAL, „Lovastörténet”, 45.

⁵⁸ Uo., 39, 44.

⁵⁹ Vö. CSÚRI, „Zur Interpretation der *Reitergeschichte*”, 48–49.

altisztek és a közlegények egy zablarántással vagy rúgással máris megszabadultak zsákmányolt lovaiktól; a kapitány nyugodtan eltette pisztolyát, és most már újra megindíthatta századát – amelyen utólag még végigremegett ez a villámszerű csapás – a homályosan szürkülő messzeségben láthatólag újra gyülekező ellenség ellen.”⁶⁰

A „homályosan szürkülő messzeségben” gyülekező ellenség képe kétségeket vet fel azzal kapcsolatban, hogy valódi ellenség bontakozik-e ki a svadron előtt a főszerephez való visszakapcsolódást megelőzően. Akár vélt, akár valós ellenségről legyen szó, a csapatot éppen az hozta kockázatos helyzetbe, hogy Lerch belső izolációjára válaszul Rofrano olyan drasztikus intézkedéseket hozott, mint a löveg elsüllyesztése és a tartalék lovak elcsapása. Emlékezzünk vissza a tarack morális jelentőségére a svadron szempontjából! A kapitány a veszélyeztető elem eltávolításával párhuzamosan az egység önbecsülésének legfőbb szimbólumát is elsüllyesztette. Így nem Lerch egyéni „esete”, hanem a hatalomnak a rá adott válasza lesz a kockázatosabb önmagára nézve. A hatalom, amely a belső destrukciójának tüneteire kirekesztő attitűddel felelt, végül egy ködképben látja meg az új ellenséget.

3. ÖSSZEGZÉS

Hofmannsthal novellájában az emlékezet narratíváját módosító történelemábrázolás tehát úgy válik tetten érhetővé, ha felfejtjük azokat a kollektív tapasztalatokat, amelyeket a szöveg egyes

⁶⁰ HOFMANNSTHAL, „Lovastörténet”, 45–46. „Er hatte aber noch nicht hingeschlagen, als auch schon sämtliche Chargen und Gemeinen sich ihrer Beutepferde mit einem Zügelriß oder Fußtritt entledigt hatten und der Rittmeister, seine Pistole ruhig versorgend, die von einem blitzähnlichen Schlag noch nachzudenkende Schwadron dem in undeutlicher dämmernder Entfernung anscheinend sich ralliirenden Feine aufs neue entgegenführen konnte.” HOFMANNSTHAL, „Reitergeschichte”, 48.

diskurzuselemei előhívják. Ez pedig csak a kor köztudatának részét képező (had)történeti-kultúrtörténeti ismeretek bevonásával lehetséges. Az ezen diskurzuselemek, szimbólumok által előhívott kollektív tapasztalatok – mint a bécsi Palais Rofrano eredettörténete vagy a Monarchia lakosságának jelentős hányadát érintő sorkatonai szolgálat az egységesítésre törekvő, ámde plurális hadseregben – rávetülnek a hivatalos történeti emlékezetre. Ezen elemek szokatlan elrendezése, összecserélése azonban módosítja a korábban kialakított történeti emlékezetet, így az olvasó a maga jelenéhez visszacsatlakozva kénytelen lesz, a hivatalos és a módosított emlékezet közti vákuum kitöltése miatt, a hivatalos történeti emlékezetet felülvizsgálni.

A novella születésének idejét övező történelmi légkör – Ferenc József császár uralkodásának ötvenedik évfordulója szemben a Monarchia erodálódását katalizáló eseményekkel, mint az 1890-es évek-től gyakorivá váló csehországi zavargások vagy az antiszemita Karl Lueger beiktatása Bécs főpolgármesterévé⁶¹ – az eredője a birodalmi emlékezet átértékelését célzó igénynek. Hofmannsthal *Reitergeschichte*-je „egy fundamentális történelmi elégedetlenség bizonyítéka, amely nem latolgatja, hogy egyenes irányvonalakban fejeződjön ki. Az elbeszélés hermetizmusa megengedi, hogy szorongatottságról beszéljünk, anélkül, hogy megneveznénk azt.”⁶²

⁶¹ FEWSTER, „Hofmannsthal's *Reitergeschichte*...”, 302.

⁶² „Die *Reitergeschichte* ist [...] das Zeugnis einer fundamentalen historischen Unzufriedenheit, die es nicht wagt, sich auf direktem Wege auszudrücken. Der Hermetismus der Erzählung erlaubt es, das Unbehagen zu sagen, ohne es zu benennen.” LE RIDER, „*Reitergeschichte*”, 93. [Saját fordítás, K. K.]